

*Авшенюк Н. М.
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
НАПН України*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В РОЗВИНЕНИХ АНГЛОМОВНИХ КРАЇНАХ

Стаття присвячена проблемі забезпечення якості транснаціональної вищої освіти, котра актуалізувалася в умовах посилення ринкової орієнтації вищої освіти й активізації ролі комерційних провайдерів, що пропонують свої послуги в міжнародному масштабі. Авторка аналізує досвід міжнародних організацій та університетів провідних англомовних країн щодо розробки і запровадження процедур гарантування якості вищої освіти у транснаціональному вимірі її розвитку.

Ключові слова: *глобалізація освітніх ринків, транснаціональна вища освіта, якість освітніх послуг, принципи надання транснаціональних освітніх послуг, розвинені англомовні країни.*

Глобалізація як об'єктивна реальність стає ключовим принципом побудови відносин у світі. Пошук шляхів до цілісності світу, до набуття людиною здатності розуміти, жити і діяти у ньому приводить філософську думку сьогодення до переосмислення сутності освіти й її ролі у бурхливо змінному ХХІ столітті. Одним із наслідків зазначених процесів є поява феномену транснаціональної вищої освіти, що передбачає всі види програм вищої освіти чи навчальних курсів або освітніх послуг, включаючи дистанційну освіту, при здійсненні яких, студенти знаходяться в іншій країні, а не в тій, де розташований вищий навчальний заклад, що присвоює кваліфікацію. Програми можуть належати освітній системі іноземної країни, або реалізовуватися незалежно від будь-якої національної системи освіти [4]. Це визначення було прийняте в результаті численних дебатів та обговорень на міжнародному рівні експертами Європейського центру вищої освіти ЮНЕСКО, Ради Європи та Європейської Комісії під час Ризького саміту (6 червня 2001 р.). Воно відображене у документах Комітету Лісабонської конвенції про визнання кваліфікацій вищої освіти, що створений зазначеними організаціями для вирішення міжнародно-правових проблем забезпечення якості транснаціональної вищої освіти.

У світовій педагогічній науці відповідні дослідження нині актуалізувалися у зв'язку з посиленням інтересу до глобального розвитку освітньої галузі, зокрема у роботах європейських (Р. Гарретт, К. Кембелл, Ю. Колер, Х. Себкова, О. Сьоренсен) американських (Ф. Альтбах, С. Джонстон, Ю. Ітон), канадських (Дж. Найт, Д. Робінсон) російських (М. Ларіонова, Н. Найдьонова, В. Солдаткін), українських (В. Луговий, О. Локшина, А. Сбруєва, Ж. Таланова) науковців. Проте, міжнародні підходи до забезпечення якості надання освітніх послуг в галузі вищої освіти за умов інтернаціоналізації, на нашу думку, недостатньо вивчені, що спонукає нас до наукових розвідок у цьому напрямі. Отже, метою статті є проаналізувати досвід міжнародних організацій та університетів провідних англомовних країн щодо розробки і запровадження процедур гарантування якості вищої освіти у транснаціональному вимірі її розвитку.

Останніми роками у світовому освітньому просторі широко застосовується трактування транснаціональної вищої освіти як такої, котру отримує студент в іноземному університеті, проживаючи в своїй країні. При цьому студент не перетинає кордони, переїжджаючи на навчання в іншу країну, а освітні програми проникають крізь кордони і стають транснаціональними. Перетин кордонів за умови транснаціональної освіти здійснюється або фізично, тобто переїздить викладачі з навчальними матеріалами, або віртуально, тобто завдяки дистанційній формі навчання з використанням телекомунікацій та Інтернет-технологій. Таке розуміння досліджуваного нами явища закладене в основу

діяльності міжнародної організації “Глобальний альянс транснаціональної освіти – ГАТО”, яка включає бізнес корпорації, вищі навчальні заклади, урядові структури, об’єднані у 1995 р. для здійснення спільного контролю за якістю транснаціональної освіти [8].

Глобальний альянс транснаціональної освіти ще наприкінці 90-х рр. ХХ ст. розробив принципи реалізації транснаціональної освіти для удосконалення механізмів забезпечення якості вищої освіти у міжнародному вимірі й глобальному масштабі. Наведемо детальну характеристику десяти принципів, котрі стали першим кодексом для здійснення міжнародних освітніх послуг.

Принцип 1. Цілі і завдання. Транснаціональні освітні програми повинні мати чіткі і зрозумілі цілі та завдання котрі є зрозумілими для студентів і відповідають спеціалізації університету – провайдеру освітніх послуг. *Принцип 2. Стандарти.* Університет – провайдер транснаціональної освіти має гарантувати студентам, які навчаються за транснаціональними програмами, що вони відповідають стандартам і критеріям якості безвідносно до місця та технологій їх реалізації. *Принцип 3. Законодавство й етика.* Транснаціональна освіта має відповідати законодавству і підтримуватися країною походження студента. *Принцип 4. Набір студентів.* Інтереси студентів, які навчаються за транснаціональними освітніми програмами повинні повністю враховуватися щодо справедливого й етичного ставлення до них. *Принцип 5. Людські ресурси.* Університет – провайдер повинен мати достатню кількість висококваліфікованих викладачів і обслуговуючого персоналу для реалізації та забезпечення транснаціональних програм. Їх діяльність має систематично оцінюватися й контролюватися. *Принцип 6. Матеріальні й фінансові ресурси.* Університет – провайдер має гарантувати наявність адекватного середовища й ресурсів для транснаціональної освіти, а також те, що зазначені ресурси зберігатимуться протягом всього періоду навчання студентів. *Принцип 7. Навчання.* Транснаціональні освітні програми і методи навчання повинні відповідати з педагогічної точки зору вимогам студентів. *Принцип 8. Підтримка студентів.* Університет – провайдер має гарантувати, що студенти забезпечуються адекватною підтримкою для досягнення максимального успіху в освоєнні транснаціональних освітніх програм. *Принцип 9. Оцінювання.* Транснаціональні освітні програми мають систематично проходити відповідний контроль та оцінювання з метою подальшого вдосконалення. *Принцип 10. Треті сторони.* За наявності третіх сторін, насамперед, агентів та інших організацій, що залучені університетом – провайдером для реалізації транснаціональних освітніх програм, стосунки між ними мають оформлюватися у письмовому вигляді з чітким визначенням ролей та відповідальності кожної сторони у спільній діяльності [3, с. 11].

Дослідження показало, що розвиток транснаціональної вищої освіти являє собою реальний перехід до етапу глобалізації освітніх ринків, який супроводжується постійним зростанням попиту на послуги вищої освіти і складає 6 відсотків щорічно, а відтак економісти в галузі освіти прогнозують, що у 2025 р. кількість студентів ВНЗ сягатиме 7,2 – 7,3 млн. осіб. Переконані, що значна їх частина навчатиметься за програмами транснаціональної вищої освіти в університетах розвинених англосовітських країн, котрі й нині посідають провідні місця у наданні освітніх послуг іноземним студентам – США (21,4 відсотків від загальної кількості студентів, що навчаються за кордоном), Велика Британія (12,6 відсотків), Австралія (7,6 відсотків), Канада (2,5 відсотки) [5, с. 36-37, 43].

Як бачимо, стрімка еволюція транснаціональної освіти і посилення міжнародної академічної мобільності дозволяють розглядати вищу освіту не лише як вид суспільних послуг, а й як важливий сегмент міжнародної торгівлі. Університети й коледжі завжди мали можливості для взаємодії в міжнародному масштабі. Необхідно зазначити, що протягом багатьох століть студенти і викладачі перетинали кордони країн для навчання чи викладання, розглядаючи цей процес як звичайну академічну практику функціонування вищої освіти. Але нині ситуація виглядає дещо по-іншому, оскільки вона характеризується не лише значним збільшенням об’ємів академічної мобільності, а насамперед, посиленням ринкової орієнтації вищої освіти й активізацією ролі комерційних провайдерів, які пропонують свої послуги в міжнародному масштабі. Адже, експерти оцінюють

міжнародний ринок освітніх послуг у галузі вищої освіти в розмірі 40 млрд. доларів США на рік, а відтак його проблеми викликають суттєвий суспільний інтерес та породжують численні дискусії в багатьох країнах [7, с. 7]. Першочергового значення набувають питання, пов'язані з взаємовідносинами між країною експортером власних освітніх послуг та країною імпортером на своїй території.

Активним учасником цих дебатів є Всесвітня організація торгівлі (ВОТ). Річ у тьм, що відповідно до правил ВОТ держави – члени не повинні перешкоджати імпорту товарів і послуг, зокрема й освітніх, на своїй території. Зазначені правила зафіксовані у Генеральній угоді з торгівлі послугами (так званій GATS), котра являє собою багатосторонній договір, що регламентує правила міжнародної торгівлі послугами, особібно освітніми. Ця угода містить як загальні правила, що стосуються прозорості стандартів торгівлі, так і конкретні положення про порядок доступу іноземних постачальників на місцеві ринки. Так, з одного боку, у зазначеному документі не має вимог чи стандартів визнання освітніх документів та еквівалентності програм підготовки, а з другого – він підтримує співробітництво країн – членів ВОТ з міждержавними та недержавними організаціями щодо розробки спільних стандартів і критеріїв визнання дипломів та ступенів, а також міжнародних професійних стандартів для певних галузей економіки [2, с. 15].

Загалом вивчення джерел за темою дослідження дає змогу стверджувати, що педагогічне співтовариство демонструє критичне ставлення до торгівлі освітніми послугами. На його думку, включення освіти до Генеральної угоди з торгівлі послугами зміщує акцент у традиційному сприйнятті освіти як суспільного блага на ставлення до неї, як до товару. Враховуючи стрімке зростання кількості провайдерів вищої освіти на міжнародній арені, результатом надання їм вільного доступу на освітній ринок певної країни чи регіону може стати наповнення його продукцією сумнівної якості. Саме такі побоювання фактично стоять на заваді поширенню зобов'язань GATS на сферу освітніх послуг. Водночас, приватні навчальні заклади, котрі функціонують у міжнародному освітньому просторі, на відміну від державних, мають суттєву зацікавленість в отриманні офіційних ліцензій та визнанні якості їхніх освітніх послуг, оскільки переважна їх більшість надає вищу освіту високого рівня та несе відповідальність за власну репутацію.

Зауважимо, що прихильники й опоненти включення освітніх послуг до GATS, будують свої міркування на тому, що деякі країни застосовують надто агресивну стратегію міжнародної експансії з метою забезпечення ринків для власної освітньої індустрії за умов широкої комерціалізації освіти. На думку, експертів, це є основною причиною того, що більшість країн намагаються не прискорювати лобіювання цього процесу. Іншим чинником є обмеженні можливості профільних міністерств освіти щодо впливу на визначення національних позицій та захисту інтересів своєї сфери діяльності [6, с. 6].

Однаке, фахівці зауважують, що Генеральна угода з торгівлі послугами розроблялася як засіб визначення правових рамок для торгівельних інструкцій з чіткою термінологією і процедурами. Цей документ, більшою мірою, відображає відповідь на глобалізацію освітніх ринків, а не розглядається як засіб глобальної торгівлі освітою. Згідно з його основними положеннями, реєстрація та система видачі дозвільних документів має бути доступною для всіх постачальників послуг: внутрішніх та іноземних, державних та приватних, що, по-суті, гарантує рівні умови місцевим та міжнародним освітнім інституціям з боку урядових та акредитаційних організацій.

Досвід надання освітніх послуг у міжнародному контексті показує, що жодна країна – учасниця GATS не досягнула великих успіхів у просуванні до вільного освітнього ринку. Більш того, учасники цієї Угоди вже встановили більше захисних механізмів, ніж того вимагає сучасна торгівельна практика. Провідні провайдери транснаціональної вищої освіти переконані, що навіть за умови, коли всі країни водночас вирішать відкрити свої освітні ринки відповідно до вимог GATS, у результаті виникне не вільний, ліберальний ринок, а такий, що діятиме у жорстких обмеженнях. Адже, глобальна торгівля в галузі освіти динамічно розвивається, що спричиняє потребу у засобах її регуляції, без яких вона перетворюється на серйозну загрозу для споживачів – студентів та незахищених органів управління освітою більшості країн [7, с. 8]. З другого боку, для молоді з тих країн, де уряд

не має можливостей запропонувати їм гідні освітні послуги дома, освіта за кордоном або із-за кордону – залишається єдиним доступним варіантом. Зважаючи на такі обставини, не зовсім правильним є, на наш погляд, заборона торгівельних відносин у сфері освіти. Натомість, необхідно докласти зусиль і виробити такі правила, які б дозволяли максимально використовувати зиски й переваги транснаціональної освіти за умови різнобічного контролю й попередження небажаних наслідків.

Закцентуємо, що наявні у національному досвіді розбіжності спонукають до партнерського пошуку взаємовигідних рішень, систематичного моніторингу діяльності інститутів транснаціональної вищої освіти і забезпечення якості освітніх послуг, які вони надають. Саме якість освітніх послуг та їх реальна конкурентоздатність розглядаються міжнародними організаціями як основні критерії участі в цьому новому ринку. Відповідні критерії закладаються в основу принципів визнання кваліфікаційних документів, які видаються транснаціональними освітніми закладами. Отже, основними інструментами вирішення проблем, на переконання міжнародних експертів, є: 1) інформаційна забезпеченість (транспарентність) діяльності провайдерів транснаціональної освіти; 2) використання чітких процедур ліцензування й акредитації інституцій транснаціональної освіти та їх програм: інформація про програми має бути виписана в термінах практичної цінності підготовки [1, с. 31].

Міжнародні організації – ЮНЕСКО, ОЕСР, Рада Європи, Європейська Комісія – приділяють першочергову увагу вирішенню окреслених проблем функціонування транснаціональної вищої освіти, оскільки уособлюють собою партнерів у забезпеченні необхідної основи для регулювання транскордонної торгівлі освітніми послугами. Дискусії щодо міжнародно-правових та організаційних проблем транснаціональної освіти відбуваються на численних форумах та конференціях цих міжнародних об'єднань з кінця ХХ ст. Значної інтенсифікації вони набули на початку ХХІ ст. у зв'язку з посиленням співпраці, зокрема між міжнародними об'єднаннями національних агенцій з акредитації й сертифікації та міжнародними університетськими мережами.

Одним із перших результатів їх спільної діяльності стало затвердження у 2001 р. “Кодексу професійної практики у наданні транснаціональної освіти”. Він містить одинадцять принципів надання освітніх послуг студентам, які навчаються за кордоном. Фахівці розглядають цей Кодекс надійною основою для практичного застосування щодо формування системи захисту споживачів послуг транснаціональної вищої освіти, котрий робить суттєвий внесок у розвиток культури якості у світовому масштабі. Основні положення цього документу стали підґрунтям для скликання у 2002 р. Всесвітнього Форуму ЮНЕСКО із забезпечення якості міжнародної освіти, акредитації та визнання дипломів, що об'єднав освітні організації і регулюючі органи із Африки, Центральної Азії, Європи, Північної й Латинської Америки, країн Карибського та Середземноморського басейну. Визнаючи необхідність посилення чинних механізмів Форум рекомендував представникам регіональних Конвенцій з визнання дипломів і ступенів розробити шляхи вирішення проблем якості транснаціональної освіти.

Задля активізації роботи у зазначеному напрямі у 2003 р. створено Міжнародну робочу групу з проблем транснаціональної вищої освіти при Бюро вищої освіти ЮНЕСКО. Основним завданням Бюро, зокрема, визначено розробку механізмів інформаційного забезпечення діяльності інституцій транснаціональної освіти, які можуть використовуватися країнами, що зацікавлені в розвитку цієї форми надання освітніх послуг. З 2004 р. цією впливовою організацією проводиться формування загальної бази даних про експортерів та імпортерів транснаціональних освітніх послуг, передусім з Великої Британії, Канади, США, Австралії, котрі є найвпливовішими гравцями на ринку світових освітніх послуг. У листопаді 2003 р. Центр освітніх досліджень та інновацій ОЕСР провів зустріч експертів в галузі забезпечення якості зарубіжної освіти, акредитації та визнання дипломів і ступенів з Великої Британії, США, Японії, Канади, Норвегії, Бельгії з метою детального аналізу чинних програм та новітніх тенденцій. У результаті окресленої діяльності експерти дійшли висновку, що існуючі системи забезпечення якості міжнародної освіти, акредитації та визнання дипломів не здатні повною мірою гарантувати захист інтересів студентів як

національних, так і зарубіжних університетів. Крім цього, в умовах глобалізації ринку висококваліфікованої робочої сили роботодавці зацікавлені отримувати достовірну інформацію про якість підготовки та легітимність дипломів [2, с. 7].

Висновки. Безперечно, розроблені національними урядовими організаціями програми забезпечення якості, сертифікації і визнання ступенів необхідно удосконалювати, адже їх функціонування в умовах паралельного розвитку нових і традиційних форм міжнародної освіти спонукає до модернізації акредитаційних підходів, здатних повноцінно захистити інтереси споживачів освітніх послуг, при цьому не порушуючи права окремих держав на регулювання власних систем сертифікації та забезпечення якості.

Аналіз матеріалів за темою дослідження показує, що в багатьох країнах вже протягом десятиліть існують національно визнанні системи акредитації, забезпечення якості та визнання ступенів, однак їх назви та термінологія значно відрізняються. У більшості випадків федеральні чи регіональні відомства сертифікують ВНЗ або навчальні програми, дозволяючи здійснювати освітню діяльність на своїй території і визнаючи легітимність їх дипломів. Експерти відзначають суттєву різницю акредитаційних систем приватних, недержавних та комерційних освітніх установ. У переважній більшості країн такі системи контролюються державою, на основі складання офіційних реєстрів акредитованих ВНЗ, тому на їх території функціонування приватних іноземних інституцій дещо ускладнюється. В інших країнах, наприклад, в США автономними акредитаційними агенціями, що тісно співпрацюють з державними регулюючими органами і федеральним урядом, визначено чіткі умови для створення й управління комерційними і некомерційними іноземними освітніми закладами.

В умовах інтернаціоналізації вищої освіти важливого значення набуває узгодження акредитаційних механізмів, розроблених як у країні – постачальниці, так в країні – споживачеві освітніх послуг. В якості прикладу можна розглянути правила, що застосовуються у США, Великій Британії та Австралії. У цих країнах зроблено акцент на відповідальність та зобов'язання країни – постачальника щодо перевірки якості навчальних курсів для зарубіжних студентів на відповідність аналогічним курсам для громадян цієї країни. Такий підхід часто критикують за своєрідний “освітній імперіалізм”, оскільки він не враховує культурні особливості країни, що отримує і здійснює освітні програми на своїй території. На нашу думку, необхідно відводити головну роль країні – споживачеві у процесі оцінювання якості запропонованих їй освітніх послуг. За таких умов доцільно забезпечувати тісну співпрацю між органами контролю за якістю в обох країнах за допомогою створення спільних експертних комітетів, що дозволить не лише враховувати інтереси всіх учасників освітнього процесу, а й спростить обмін інформацією.

У зв'язку з появою нових форматів отримання вищої освіти, зокрема віртуальних університетів та дистанційних курсів у мережі Інтернет, виникла необхідність у нових підходах до акредитації навчальних закладів та програм. Зазначені зміни спонукали управлінців в галузі освіти переглянути традиційні системи забезпечення якості, що базувалися на вхідних умовах, та розробити альтернативні системи на основі результатів навчання і оволодіння конкретними компетентностями. Крім того, чинні правила й кодекси варто удосконалити і передати університетам, оскільки саме навчальні програми в мережі Інтернет можуть стати наріжним каменем для сертифікаційних та акредитаційних інституцій. Адже в Інтернеті немає кордонів і географічний контроль над контекстом майже неможливий, тому застосування територіального принципу, на якому ґрунтується більшість систем, є неприйнятним. Зареєструватися і отримати диплом можна з будь-якого місця у світі, фіксованої навчальної території у віртуальних ВНЗ також не має, тому вони практично не захищені від шахрайської діяльності. Ми поділяємо думку фахівців, що для забезпечення їх захисту необхідно дві основні умови: 1) обов'язкова акредитація навчального закладу в авторитетній агенції; 2) визнання дипломів віртуальних університетів має бути включеним в оцінку закладу незалежними і професійними експертами в галузі сертифікації та забезпечення якості освіти.

Використана література:

1. Лукичев Г. А. Трансграничное образование / Геннадий Алексеевич Лукичев // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 4. – С. 28-34.
2. Обеспечение защиты интересов студентов, получающих образование за рубежом: основные вопросы, связанные с обеспечением качества, аккредитацией, признанием дипломов и степеней / Отчет по результатам форума ОЭСР “Интернационализация высшего образования: управление процессом”, 3-4 ноября 2003 г., Тронхейм, Норвегия. – Москва : Государственный университет – Высшая школа экономики, 2003. – 16 с.
3. Похолков Ю., Чучалин А., Могильницкий С., Боев О. Обеспечение и оценка качества высшего образования / Ю. Похолков, А. Чучалин, С. Могильницкий, О. Боев // Высшее образование в России. – 2004. – № 2. – С. 12-28.
4. Совет Европы, ЮНЕСКО. Комитет Лиссабонской Конвенции о признании квалификаций, относящихся к высшему образованию в Европейском регионе: Кодекс профессиональной практики при предоставлении транснационального образования Рига, 6 июня 2001 г. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.comparative.edu.ru:9080/PortalWeb/document/show.action;jsessionid>. – Retrieved 06.24.2008.
5. Global Education Digest 2009: Comparing educational statistics across the world. – UNESCO Institute for Statistics: Montreal, 2009. – 264 p.
6. Robinson D. GATS and the OECD/UNESCO Guidelines and the Academic Profession / David Robinson // International Higher Education. – The Boston College Center for International Higher Education. – 2005. – Spring. – № 39. – P. 6-7.
7. Sorensen O. GATS and Education: An “Insider” View /Olve Sorensen // International Higher Education. – The Boston College Center for International Higher Education. – 2005. – Spring. – № 39. – P. 7-9.
8. The Global Alliance for Transnational Education: Transnational Education and the Quality Imperativ: The Center for Quality Assurance in International Education and The Global Alliance for Transnational Education (GATE). – Grenoble (France) 9-11 September 1997. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.aacrao.nche.edu> – Retrieved 21.01.2011.

Авшенюк Н. Н. Обеспечение качества транснационального высшего образования в развитых англоязычных странах.

Статья посвящена проблеме обеспечения качества транснационального высшего образования, которая актуализировалась в условиях развития рыночной ориентации высшего образования и активизации деятельности коммерческих провайдеров, которые предлагают свои услуги в международном масштабе. Автор анализирует опыт международных организаций и университетов развитых англоязычных стран по разработке и внедрению процедур гарантирования качества высшего образования в транснациональном измерении его развития.

Ключевые слова: *глобализация образовательных рынков, транснациональное высшее образование, качество образовательных услуг, принципы предоставления транснациональных образовательных услуг, развитые англоязычные страны.*

Avshenyuk N. M. Transnational higher education quality assurance in developed English speaking countries.

The article is devoted to the problem of transnational higher education quality assurance, which becomes actual in terms of market orientation and commercialization of higher education all over the world. The author analyses the experience of international organizations and universities in developed English speaking countries concerning development and implementation of procedures of transnational higher education quality assurance.

Keywords: *globalization of educational markets, transnational higher education, quality of educational services, principles of transnational educational services provision, developed English speaking countries.*